

POLITIKAI RÉSZVÉTEL

Kontró Fanni–Susánszky Pál

Oktatással kapcsolatos tüntetések Magyarországon 2015 és 2021 között

Éltető Andrea–Ricz Judit

Zöld iparpolitika a hibrid rendszerekben – retorika versus gyakorlat

Dudlák Tamás

A civilizációs államok felemelkedése:
civilizációs diskurzus a 2010 utáni Magyarországon

OKTATÁSSAL KAPCSOLATOS Tüntetések Magyarországon 2015 és 2021 között

Kontró Fanni

(Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet)

Susánszky Pál

(Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet)

*A tanulmány beérkezett: 2022. szeptember 22., opponálás: 2022. szeptember 28. – 2023. március 14.,
véglegesítés: 2023. május 8.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A mozgalomkutatási és a politikai szociológiai irodalom szerint a politikai tiltakozás olyan eszköz, amellyel az állampolgárok képesek kifejezni elégedetlenségüket, valamint képesek különféle problémákat tematizálni. A nyilvános tiltakozások keretében megfogalmazott érdekeket nagyobb eséllyel veszik figyelembe a döntéshozók.

A kutatás során feltárjuk, hogy milyen oktatással kapcsolatos témák és ügyek miatt szerveznek Magyarországon tüntetéseket és melyek azok a problémák, amelyeket nem követ politikai mobilizáció. Az elemzés során a 2015–2021 között a rendőrségre bejelentett tüntetések adatait hasonlítjuk össze az oktatással foglalkozó tudományos folyóiratokban és szakajtóban tematizált problémákkal. Kiindulópontunk szerint a szakajtóban és a tudományos folyóiratokban megjelenő problémák vizsgálatával megközelítőleg meg lehet határozni az ország legfontosabb oktatásügyi problémáit, ezek fontosságát relatív megjelenési gyakoriságuk mutatja.

Eredményeink szerint a tüntetéseken az „elit csoportok” problémái felül-, míg a marginalizált csoportok problémái alulreprezentáltak. A tüntetések közel 80%-a szólt az intézményi autonómiáról, a tudományos folyóiratoknak és a szakajtó cikkeinek pedig mindössze egynegyede. Ezzel szemben az esélyegyenlőségi problémák a tüntetések 4%-ában jelentek meg, míg az írott források szintén egynegyedében tárgyalták, mint oktatással kapcsolatos problémát. Az oktatásban marginalizált csoportok érdekeinek kisebb arányú megjelenése a tüntetéseken gyengébb politikai képviselőhez és összességében a hátrányok fokozódásához és újratermelődéséhez vezethet.

Kulcsszavak: tüntetés ■ oktatásügy ■ politikai egyenlőség

A politikai részvételben jelentkező társadalmi egyenlőtlenségekről szóló vizsgálatok megállapítják, hogy a magasabb státuszú társadalmi csoportok aktívabban vesznek részt a politikában, mint a marginalizált csoportok tagjai. A magasabb iskolai végzettségűek, magasabb jövedelemmel rendelkezők nagyobb arányban vesznek részt szavazáson, tüntetésen vagy más politikai rész-

vételi formákban (Dalton, 2017; Schlozman–Verba–Brady, 2012; Susánszky–Somogyi–Tóth, 2022). Ezek a vizsgálatok azonban a résztvevők összetétele felől közelítik meg a politikai egyenlőtlenségeket, és nem a politikai eseményeken képviselt társadalmi ügyek felől. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy a tüntetéseken megjelenő követelések milyen társadalmi egyenlőtlenségeket mutatnak.

A politikai érdekérvényesítés nem minden társadalmi csoport számára azonos mértékben érhető el, hiszen a mozgósítás és a döntéshozatalra való hatás szempontjából az egyes társadalmi csoportok között jelentős különbségeket tapasztalhatunk (Lipsky, 1968; Dalton és mtsai., 2010). A kutatók azonban keveset foglalkoztak azzal a kérdéssel, pontosan milyen típusú elégedetlenségek generálnak tüntetéseket, illetve melyek azok a problémák, amelyek kevésbé vagy egyáltalán nem jelennek meg a tüntetési arénában.

A tüntetéseken megjelenő társadalmi egyenlőtlenségek vizsgálatára az oktatásügy területét választottuk, mivel az oktatási expanzió miatt a kérdés a társadalom egészét érinti,¹ továbbá a közbeszédben kiemelt figyelmet kapnak az oktatással kapcsolatos tiltakozások (Susánszky–Kopper–Zsigó, 2022).

Elemzésünkben megvizsgáljuk: 1) Milyen elégedetlenségek generálnak tüntetéseket, és melyek azok, amelyek nem mobilizálnak, nem válnak tüntetések kiinduló pontjaivá. 2) Mely csoportok érdekei jelennek meg leginkább a tüntetéseken (diákok, szülők, tanárok, oktatásügyi szervezetek). 3) Továbbá, a tüntetéseken megfogalmazott érdekek az oktatásügy mely szintjeihez kapcsolódnak (közoktatás, felsőoktatás, felnőttoktatás).

A kérdések megválaszolásához először azonosítottuk a tudományos folyóiratokban (*Educatio*, *Új Pedagógiai Szemle*, *Iskolakultúra*, *Magyar Pedagógia*) és az oktatásügyi szakmai sajtóban (*eduline.hu*) megjelenő oktatásügyi problémák főbb témaköreit. Ezt követően az írott forrásokban megjelenő problémákat összevetettük az azonos időszakban (2015–2021) a rendőrségre bejelentett tüntetéseken megjelenő ügyekkel, követelésekkel.

Az elmondható, hogy a tudományos publikációkban és az oktatással foglalkozó sajtóban egyfajta elit diskurzust találunk. Vagyis az itt megjelenő problémák a magasan iskolázott kutatók, pedagógusok és újságírók személyes és szakmai szűrőjén keresztül kerülnek megfogalmazásra. Ugyanakkor a társadalomtudományok egyik funkciója a lehető legtöbbféle szempont és vélemény megjelenítése az oktatással kapcsolatos diskurzusban. Másként fogalmazva, hol máshol jelenhetnének meg a „gyerekek”, a „romák”, a „szegények” nézőpontjai, mint a társadalomtudományi lapokban. A fent bemutatott források jól használhatóak az oktatásüggyel kapcsolatos problémák feltárására, mivel a publikációkban megjelenő társadalomkutatási elemzések a problémák pluralitásának bemutatására törekednek. Továbbá, ha a vizsgált „elit diskurzus” alul is becsli a marginalizált csoportok problémáit, a tüntetéseken megjelenő tár-

sadalmi egyenlőtlenségek még súlyosabbak, vagyis az eredmények validitása nem sérül. Tehát, ugyan a publikációkon alapuló problématerképünk elképzelhető, hogy valamelyest torzított a problémák súlya tekintetében, azonban objektív mérce hiányában továbbra is a tudományos folyóiratok és a szakajtó vizsgálatával juthatunk a magyarországi oktatásügyi problémák legteljesebb listájához.

A kutatás eredményei szerint jelentős eltérések tapasztalhatóak a publikációkban és a tüntetéseken megjelenő oktatásügyi problémák tematizáltságában. Míg az intézményi autonómia témája a szakcikkek alig egyharmadában jelent meg, ez a téma a tüntetési események közel 80%-án kapott hangot követelésként. Ezzel szemben az oktatási egyenlőtlenségekkel és a kisebbségek érdekeivel kapcsolatos problémák sokkal kisebb hangsúlyt kaptak. További fontos eredményünk, hogy a publikációkban jelentős arányban jelennek meg a felnőttoktatásban/felnőttképzésben tanulók érdekeinek kérdései, ugyanakkor a tüntetéseken csak a közoktatásban és felsőoktatásban résztvevők érdekei jelennek meg.

A bemutatott elemzésekből arra lehet következtetni, hogy a marginalizált helyzetben lévő társadalmi csoportok nem képesek saját követeléseik érdekében tiltakozásokat szervezni. A magasabb státusú csoportok fókuszából pedig ezek a követelések kiesnek. Másként fogalmazva, ha egy társadalmi csoport nem képviseli saját követeléseit a tüntetési arénában, akkor mások ezt nem, vagy sokkal kisebb mértékben teszik meg helyette. Kutatásunk korlátai közé tartozik, hogy nem vizsgáljuk a szereplőknek a tüntetésektől eltérő, nyomásgyakorló stratégiáit. Elképzelhető, hogy az oktatásügyi tüntetéseken aktív szervezetek bizonyos problémák közvetítésére más érdekérvényesítő eszközöket alkalmaznak. A leírt egyenlőtlenségek lehetséges magyarázataira és a kutatás további korlátaira az összefoglaló fejezetben térünk ki részletesebben.

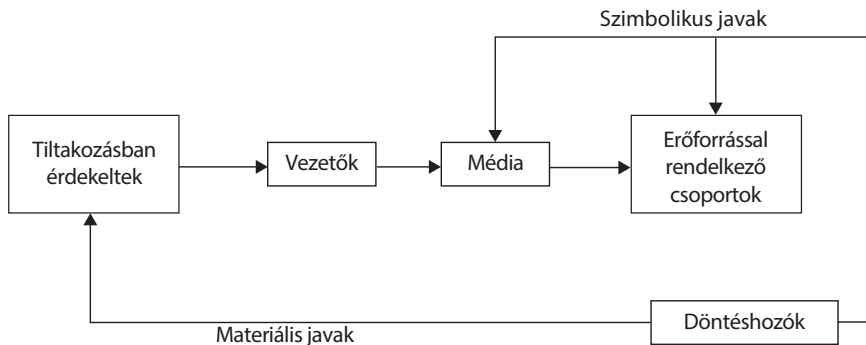
Elmondható tehát, hogy általában a kiszolgáltatottabb csoportok ügyei kisebb arányban jelennek meg a tüntetéseken, így ezeknek a csoportoknak a hátrányok csökkentésének kiharcolására is kevesebb lehetőségük van. Ennek következtében az oktatásügy szereplői közül az alapvetően jobb társadalmi pozícióval rendelkező szereplők (pedagógusszakszervezetek tagjai, egyetemi hallgatók) hangját erősítik fel a tüntetések. Mindez pedig jelentősen kihat a politikai egyenlőtlenségek alakulására. A tüntetés mint demokratikus, a politikai döntésekre nyomást gyakorló eszköz, mindenki és minden társadalmi csoport számára szabadon elérhető. Ugyanakkor azt elsősorban a magasabb státusú társadalmi csoportokhoz tartozók használják, méghozzá saját követeléseik közvetítésére. A marginalizált csoportok inaktivitása pedig a politikai egyenlőtlenségek és a kiszolgáltatottabb csoportok hátrányainak újratermelődéséhez vezetnek.

A TŰNTETÉSEK DEFINÍCIÓJA ÉS SZEREPÜK A MODERN TÁRSADALMAKBAN

A demokratikus folyamatok lényegi tulajdonsága, hogy az állampolgárok részt vesznek a döntéshozatalban, döntéseikkel változtatni tudnak az őket érintő törvényeken vagy általánosságban a politikai, társadalmi környezetükön (Dalton, 2008). Ha az egyén úgy éli meg, hogy a saját, vagy mások érdekeit valamilyen módon megsértették, jogai csorbultak, akkor megpróbálhat rajta változtatni (Klandermans, 1984). Erre a demokratikus berendezkedésű államokban az állampolgárok számára a politikai részvétel több formája is rendelkezésre áll. A sértett csoportok megkísérelhetik hagyományos politikai eszközökkel befolyásolni a döntéshozatalt, például párt(ok) támogatásával vagy a szavazáson való részvételen keresztül. Ha ezekkel a módszerekkel nem érik el céljukat, akkor igyekezhetnek az adott ügyben velük hasonlóan érdekelt személyekkel kollektív tiltakozást szervezni vagy ahhoz csatlakozni (Dalton, 2008).

A politikai kollektív cselekvés célja általában az intézményesült hatalmi viszonyokban való változások elősegítése vagy a változás megakadályozása (Taylor-Van Dyke, 2004). A tüntetést mint érdekérvényesítési eszközt gyakran alkalmazzák társadalmi mozgalmak, politikai pártok, különféle érdekvédelmi szervezetek, civil szervezetek, de megvalósulhat az állampolgárok egyszeri, spontán összeszerveződéséből is (Della Porta–Diani, 2006). A tiltakozásban részt vevők látványos szimbólumokkal, jelmondatokkal, beszédekkel, identitásuk nyilvános megjelenítésével igyekeznek a döntéshozók és a mozgósítható népesség figyelmét felhívni üzenetükre (Taylor-Van Dyke, 2004).

A tüntetés tulajdonképpen közvetlen módja a társadalmi környezet alakításának (Schlozman–Brady, 2022; Teorell–Torcal, 2007), vagyis a tüntetések – ellentétben a szavazással – közvetlenül a döntéshozó döntését próbálja befolyásolni. Donatella Della Porta és Mario Diani (2006) könyvükben Michael Lipsky elméletét adaptálva felvázolták a tüntetések működésének modelljét (1. ábra). Az elmélet elsősorban marginalizált csoportokra vonatkozott (Lipsky, 1968), de a modell által leírtak általánosíthatóak.

1. ábra. A tüntetések kommunikációs folyamata. Forrás: Della Porta–Diani (2006: 167.)

Az *ábra* a tüntetések nyomásgyakorlásának folyamatát foglalja össze. A tiltakozásban érdekelt körekből kialakul egy vezető csoport, amely különféle stratégiákkal próbálja elnyerni az egyéb (erőforrással rendelkező) rétegek szimpátiáját, miközben az általa képviselt köreket is igyekszik meggyőzni a választott stratégiák helyességéről. A jól megválasztott stratégiák fenn tudják tartani a média figyelmét, ami szükséges a szimpatizáns rétegek mozgósításához. A sikeresen mozgósított szélesebb, támogatói rétegek pedig nyomást tudnak gyakorolni a döntéshozókra és akár közpolitikai változásokat is elő tudnak idézni (Barrie, 2021, Vliegenhart és mtsai., 2016). A döntéshozók a tiltakozások által kifejtett nyomás hatására – tartva szavazóbázisuk csökkenésétől – szimbolikus vagy materiális javakkal látják el a tüntetésben érdekelt csoportját (Della Porta–Diani, 2006; DeNardo, 1985). Azon társadalmi csoportok érdekeit, amelyek nem helyezik nyomás alá a politikai döntéshozókat, kevésbé veszik figyelembe a döntéseknél és a közpolitikai intézkedéseknél (Dalton, 2017, 3. fejezet; Gilens, 2012).

A tüntetésben érdekelt csoportok legfontosabb feladata a szélesebb rétegek mozgósítása. Amennyiben ez nem történik meg, a modell által felvázolt folyamat nem megy végbe és a tüntetők nem tudják megszerezni a materiális, illetve szimbolikus javakat. Azok a csoportok, akik akár erőforrás, akár lehetőségek hiányában nem képesek politikai érdekeiknek hangot adni, kisebb eséllyel tudják befolyásolni a döntéshozatalt, így hátrányaik újratermelődnék (Schlozman–Verba–Brady, 2012; Somma és mtsai., 2020; Susánszky–Somogyi–Tóth, 2022). Schlozman és szerzőtársai (2012) szerint az elkerülhetetlen ugyan, hogy a döntéshozatalban egyes érdekeket inkább figyelembe vegyenek másokkal szemben és a tiltakozások gyakran nem vezetnek konkrét közpolitikai változásokhoz, az viszont elérhető, hogy minden társadalmi csoport igényével kapcsolatos információ eljusson a döntéshozókhoz. A döntéshozók csak azok hangját hallják meg, akik elég hangosan fejezik ki követeléseiket, így azon csoportok érdekeinek figyelembevételére nagyobb esély van, akik képesek tüntetéseken artikulálni követeléseiket.

A politikai részvétel egyenlőtlenségeit éppen azért fontos a kutatóknak vizsgálni, mert a különböző társadalmi csoportok közötti részvételi különbségek megjelennek a döntések eredményeiben is (Dubrow, 2015; Lopez–Dubrow, 2020). A politikai egyenlőséghez elengedhetetlen, hogy minden csoport érdeke reprezentálva legyen, megjelenjen a közéletben, így fontos vizsgálni, hogy milyen problémák kapcsán szerveznek tüntetéseket és mely problémák nem reprezentálódnak a tiltakozásokon.²

A KUTATÁS MAGYARORSZÁGI KONTEXTUSA
ÉS AZ OKTATÁSÜGYI MOZGALMAK

A tüntetéseken megjelenő problémák körének vizsgálatához az oktatásügy jó terepet jelent. Az oktatás hatással van a társadalom egészére, működése szorosán összefügg a társadalmi egyenlőtlenségek kérdésével. A közoktatás fontos eszközt jelenthet a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében, az oktatási rendszerek hibái viszont a hátrányos helyzet újratermeléséhez vezetnek (Bourdieu, 1974). A téma fontosságát mutatja továbbá az Eurobarometer 2021-ben készült felmérése is, amely szerint az elmúlt tíz évben ötszörösére nőtt Magyarországon azok aránya, akik az oktatásügy helyzetét az ország két legfontosabb problémája közt említették.³ A következőkben összefoglaljuk az elmúlt évtized legfontosabb oktatásüggyel kapcsolatos közpolitikai változásait.

A nemzetközi felmérések különféle problémákat jeleznek az oktatásüggyel kapcsolatban. A PISA-mérések eredményei alapján⁴ Magyarországon a teszten nyújtott teljesítményt a társadalmi és az intézményi háttér kiemelkedően magas mértékben határozza meg a többi vizsgált országhoz képest. Az oktatási intézmények közötti különbségeket fokozta az elmúlt években az egyházi fenntartású iskolák számának növekedése.⁵ A 2011-es Köznevelési törvény (2011. évi CXCV.) 31. §-a értelmében az iskolák egyházi fenntartói az állami iskolákkal ellentétben nem kötelesek felvenni a körzetből jelentkező összes diákot, illetve megilleti őket a szabad tankönyvválasztás joga. Ezek a lehetőségek a magasabb státuszú diákok „lefölözéséhez” vezetnek (Ercse, 2018). Az egyházi fenntartású iskolák szelekciós hatásának, a szabad iskolaválasztás okozta „white flight”⁶ jelenségnek és a rendszerszintű egyenlősítő törekvések hiányának következtében az etnikai alapú szegregáció egyre növekvő arányt mutat Magyarországon, ami a hátrányos helyzetű diákok további lemaradásához vezet (Radó, 2018).

Az Eurostat felmérése szerint, míg az EU27 országokban az elmúlt évtizedben csökkent a korai iskolaelhagyók aránya, addig Magyarországon ez az arány növekedett.⁷ A lemorzsolódás Magyarországon főként a szakmai képzést adó iskolákat érinti, aminek egyik oka, hogy a 2011-es Köznevelési törvényben az iskolaköteles kort 18 évről 16 évre módosították és az érettségit nem adó szakmai képzés hosszát 3 évre csökkentették (Fehérvári, 2015). Az oktatásügyi változások nem csak a közoktatásban résztvevő diákokat érintik. 2020-tól a felnőttképzési törvény módosítása a korábbi Országos Képzési Jegyzék megszüntetését és a felnőttoktatás és középfokú szakmai képzés egységes intézményi kereteit határozta meg. Szakmai képzést már kizárólag szakképző intézményekben, egységesített szakmai oktatás keretében lehet szerezni (Henczi, 2021).

Az elmúlt évtizedben bevezetett változtatások a pedagógusokra is hatással voltak. A közoktatásban dolgozó tanárok bérezésének és előmeneteli lehetőségeinek meghatározására megszületett az életpályamodell. A fizetés szempontjából kedvezőnek ígérkező módosítás végül nem oldotta meg a pedagó-

gusok nehéz anyagi helyzetét és a szakma alacsony presztízsét. Ugyan a tanárok fizetése némileg nőtt, ez továbbra is a hazai diplomások átlagkeresete alatt van, és az OECD-országok tanári fizetéseinek átlagoktól⁸ (egy főre jutó GDP szerint korrigálva) is jelentősen elmarad, s e kedvezőtlen hatás megmutatkozik a tanári képzésekre jelentkezők számában is. A tanári diplomát szerzők számának csökkenése a már dolgozó tanárok terheinek és pályaelhagyásának növekedéséhez vezet (Polónyi, 2019).

A Köznevelési törvény rendelkezései miatt átalakult a magyar oktatásügy fenntartói szerkezete is, amely a pedagógusokra és a diákokra is egyaránt kihatott. 2013-tól a korábban önkormányzati fenntartású iskolák állami fenntartás alá kerültek, az oktatásirányítás centralizálódott. A közoktatási intézmények fenntartása, a pedagógiai programok költségvetésének meghatározása, az igazgatók kinevezésének joga és a tanárok foglalkoztatása is a Klebelsberg Központozhoz került (Györgyi, 2019). Egyetemi szinten is strukturális változások következtek be. Az évtized végén több fővárosi és vidéki egyetem is alapítványi fenntartás alá került (Keczer, 2020). Nem csak az állami egyetemeket érintették a változások a 2010-es években, a közéletben „Lex CEU” néven híressé vált 2017. évi XXV. törvény például a külföldi fenntartású egyetemek Magyarországon való működési lehetőségeit korlátozta (Bárd, 2020).

Az oktatásügyi problémák és a változtatások az érintett szereplők tiltakozását váltotta ki és több mozgalom megalakulásához vezetett az elmúlt évtizedben. 2016-ban a Miskolci Herman Ottó Gimnázium tanárai nyílt levélben fogalmaztak meg bírálatokat az oktatásügy helyzetével kapcsolatban.⁹ A levelet író és a velük egyet értő „kockás inges” tanárokból szerveződött a Tanítanék mozgalom, amely hónapokon keresztül tartó tüntetéssorozatot tartott fent, miközben több városban mozgósított tanárokat, diákokat, szülőket és más szimpatizánsokat (Marton, 2016). A cikk írása idején (2023. tavasz) tanúi vagyunk az elmúlt évtizedek leghosszabb tiltakozási hullámának, hiszen a pedagógusok sztrájkjai, és tüntetési a szülőkkel és diákokkal közös egyéb tiltakozások már másfél éve tartanak.

Az egyetemeket érintő változtatások is váltottak ki tiltakozásokat. 2017 tavaszán a „Lex CEU” néven ismert törvény ellen tiltakozók megalkották az „IStandWithCEU” mozgalmat, amely többbezes tömegeket mozgósító tüntetéssorozatot szervezett. A tüntetők azonban az egyetem Magyarországon maradásához szükséges feltételeket nem tudták kivívni (Bárd, 2020). A Színház- és Filmművészeti Egyetem alapítványi státuszának 2020-as kimondása után megalakult a FreeSZFE-mozgalom, amelynek keretében az egyetem diákjai elfoglalták iskolájukat és nem engedték be az iskola új vezetőségét. A több mint két hónapig fenntartott ellenállás alatt a diákok kreatív stratégiákkal (utcai előadások, híres színészek bevonása) hívták fel a figyelmet ügyükre és ezeket mozgattak meg az ország különböző részein (Susánszky–Kopper–Zsigó, 2022).

Jól látható tehát, hogy az elmúlt egy évtizedben az oktatás közpolitikai területén jelentős átalakulások zajlottak. A változások érintették az oktatási szféra minden résztvevőjét (gyerek, szülő, tanár) és az oktatási rendszer minden szintjét az alapfokú közoktatástól a felsőfokú képzésekig. Jelen kutatás során arra a kérdésre keressük a választ, milyen oktatásügyi problémák kapcsán szerveződnek nyilvános tiltakozások Magyarországon? Az oktatásüggyel kapcsolatos problémák közül mik váltanak ki tiltakozást, illetve melyek miatt nem szerveznek tüntetéseket? Mely csoportok érdekeihez kötődnek leginkább a megvalósult tiltakozások?

A KUTATÁSHOZ HASZNÁLT ADATOK ÉS MÓDSZEREK

A kérdések megválaszolására három adatforrást használunk, amelyek a 2015 novembere és 2021 decembere közötti időszakra tartalmazzak információkat. Mivel nincs arra utaló információ, hogy pontosan milyen problémákat érzékelték az oktatás szereplői az adott időszakban és nincs mód visszamenőleg nagyszámú kérdőíves felmérést végezni, ezért az oktatásügyi problémák teljes körét csak indirekt módon, más forrásokból lehet felmérni. Kétféle írott forrást használunk annak érdekében, hogy minél pontosabb képet kapjunk a problémák teljes halmazáról.

Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy az oktatási rendszerrel foglalkozó kutatók az oktatásügy egyes alterületeiről empirikusan megalapozott és átfogó képpel rendelkeznek, ennek megfelelően az oktatáskutatók által publikált tudományos cikkek összessége hiteles képet mutat az oktatási rendszer állapotáról, valamint az oktatási rendszer működésével kapcsolatos problémákról. Továbbá azt feltételezzük, hogy minél többet írnak a kutatók egy témáról, nehézségről, annál fontosabb problémának tartja azt az oktatással foglalkozó szakma. Ezért az írott anyagokban megjelenő problémák fontosságát megragadhatjuk azok relatív gyakoriságával. Minden bizonnyal, a tudományos publikációkban és az oktatással foglalkozó szaksajtóban a magyar társadalom „elit” csoportjainak számító, magasan iskolázottak szempontjai jelennek meg. Ez azonban nem gyengíti érvelésünket. Ha a tüntetéseken megjelent témák között felülreprezentáltak az elit csoportok problémái, továbbá az elit problémák a publikációkba nagyobb eséllyel kerülnek be, akkor tulajdonképpen jelen elemzés alulbecsli a tüntetéseken jelentkező egyenlőtlenségeket.

A fentieknek megfelelően első lépésként feltérképeztük, hogy az oktatásüggyel kapcsolatos szakmai szereplők (oktatáskutatók, pedagógusok) milyen problémákat azonosítanak a magyar oktatásügyben. Ehhez oktatásüggyel foglalkozó tudományos folyóiratokat vizsgáltunk, a megjelenített problémákat 12 átfogó problémakörökbe csoportosítottuk. Azért, hogy a problémákat több szempont alapján is megragadhassuk, adatgyűjtésünket kiterjesztettük az ok-

tatással foglalkozó szakajtóra (*eduline.hu*) is. Míg a tudományos publikációkban alapvetően a társadalomtudományi és pedagógiai szempontok, addig a szakajtóban a szélesebb, nem tudományos közönségnek szánt írások esetén az online sajtó szempontjai (pl.: hírérték) jelennek meg. A sajtóban megjelent problémák gyakoriságát keresztábra elemzéssel összehasonlítottuk a tüntetéseken megjelent ügyek gyakoriságával. Így meg tudtuk figyelni, mely témák felül- vagy alulreprezentáltak a tüntetéseken az írott forrásokhoz képest, illetve milyen problémák mozgósítják a tiltakozások szervezőit.

TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATOK ADATBÁZISA

A szakértői vélemények vizsgálatának alapjául négy pedagógiai folyóiratot, az *Educatiot*, az *Új Pedagógiai Szemlét*, az *Iskolakultúrát* és a *Magyar Pedagógiát* választottuk. A kiválasztás alapját Polónyi István 2021-es cikke adta, amelyben tudományometriai eszközökkel jellemezte a négy legfontosabbnak tartott forrást.¹⁰ Polónyi (2021) vizsgálata szerint a folyóiratok profiljai eltérnek egymástól. Az *Educatio* főként nevelésszociológiai és oktatáspolitikai cikkeket jelentet meg tematikus számaiban, amelyek szélesebb körű társadalmi összefüggésekre helyezik a hangsúlyt. Az *Új Pedagógiai Szemlében* megjelent cikkek inkább a neveléstudomány és a pedagógia diszciplínájába tartoznak, gyakran az iskolai élet mindennapjaiból mutatnak be jeleneteket. Az *Iskolakultúra* szintén hangsúlyt fektet az iskolák belső működésére, a neveléstudományin túl a pszichológiai nézőpont is megjelenik cikkeiben. A *Magyar Pedagógia* az MTA Pedagógiai Bizottságának folyóirata, amelyben a pedagógiai és pszichológiai témák mellett a kommunikáció kérdései is megjelennek. Ugyanakkor a négy folyóirat együttesen átfogó képet ad a magyarországi oktatásüggyel kapcsolatos szakértői diskurzusokról.

Az oktatásügyben megtalálható problémáknak nem találtuk korábbi definitív csoportosítását, így saját problémakörök meghatározására volt szükség. A következőkben bemutatásra kerülő 12 átfogó problémakört induktív módon alakítottuk ki. A kódolás során először az első ötven folyóiratcikk alapján csoportosítottuk a megjelenített problémákat, majd ezeket megvitatva közösen alakítottuk ki a problémaköröket, amelyeket a további kódolások során szükség szerint javítottunk. A csoportosítási elv alapja az egyes problémák hasonlósága, illetve más problémaköröktől való különbözősége volt,¹¹ végül tizenkét fő problémakört azonosítottunk (*1. táblázat*). A problémakörök cikkeiben való megjelenését dummy (1 – a cikk tartalmazza a problémát, 0 – nem tartalmazza) változókkal kódoltuk, mivel egy cikk több problémát is tematizálhat. Ezen kívül vizsgáltuk azt is, a problémák milyen oktatási szintekhez (*közoktatás, felsőoktatás, felnőttoktatás*) kapcsolódnak, ezek mérésére három dummy változót vezettünk be, szintén abból a megfontolásból, hogy egy cikk akár több oktatási szint ügyeit is tárgyalhatja.

1. táblázat. Az oktatásügy kapcsán azonosított főbb problémakörök

	<i>Problémakör</i>	<i>Példák</i>
1	Egyenlőtlenségek	iskolák egyenlőtlensége, nemi különbségek, fogyatékkal élő diákok, hátrányos helyzetű tanulók lemaradása, egyházi iskolák térnyerése, felvételi szelekció
2	Az oktatás minősége	korszerűtlen képzés, tantervek, nyelvoktatás hiányosságai, innovációk hiánya, továbbképzések szükségessége, pedagógusi kompetenciák hiányosságai, nemzetközi rangsorokon rossz teljesítmény
3	Etnikai kisebbségek, szegregáció	iskolai szegregáció, roma tanulók problémái, bevándorlók integrációja, inklúziós programok nehézségei, határon túli magyarok oktatása
4	Korai iskolaelhagyás	lemorzsolódás, alacsony iskolázottság, alacsony tanköteles kor, alacsony továbbtanulási arány
5	Pénzügyek	forráshiány, ösztöndíjak, tanári fizetések, egyetemi tandíj
6	Szakképzés problémái	duális képzés erőltetése, szakképzés színvonala, az érettségi szerepe
7	Felnőttkori tanulás nehézségei	felnőttkori tanulás, második esély programok hiányosságai, munka és iskola összeegyeztetése
8	Diákok és hallgatók érdekei	iskolai légkör, tanulók jóléte, adminisztrációs nehézségek, diákok túlterheltsége, felvételi/értékelési rendszer hibái
9	Tanárok és oktatók érdekei	életpályamodell/értékelési rendszer, pedagógusok túlterheltsége, árnyékoktatás elterjedtsége, oktatóhiány
10	Oktatási és intézményi autonómia	központosítás, KLIK, alacsony intézményi bizalom, kormányzati döntéshozatal, intézmények fenntartóváltása
11	Egyéb iskolai szerepek hiányosságai	prevenációs eszközök elégtelensége, közösségi szolgálat szervezése, társadalmi felelősségvállalás hiánya
12	Covid és oktatásügy	digitális módszerek alkalmazása, kötelező oltás, kötelező maszkviselés, otthoni tanulási terhek növekedése

Mivel a tüntetésekről 2015 novembere és 2021 decembere között állt rendelkezésre adat, így a folyóiratok és a szakajó cikkeit is ebben az időszakban

vizsgáltuk. A folyóiratok kézi kódolása során azokat a cikkeket vettük figyelembe, amelyek: 1) egyértelmű problémamegjelölést tartalmaztak, 2) a megjelölt probléma az oktatásüggyel kapcsolatos volt (így kimaradtak azok, amelyek például csak munkaerőpiaci problémával foglalkoznak), 3) a probléma a kutatás idejére vonatkozott (így például a reformkori oktatással kapcsolatos tanulmány nem kerül bele az adatbázisba), 4) a probléma Magyarországra, vagy határon túli magyarokra vonatkozott. Az adott időszakban megszervezett oktatásügyi tünetések főleg Magyarországra vonatkoztak, illetve voltak visszatérő szereplők, akik a határon túli magyarok anyanyelvi oktatáshoz való jogaiért tüntettek. A folyóiratokban ezzel szemben gyakran megjelentek más országok oktatásügyét taglaló cikkek, ezeket az összehasonlíthatóság érdekében kihagytuk az elemzésből. Továbbá kihagytuk azokat a cikkeket, amelyek nem önálló tanulmányok voltak, hanem más publikációk reflexiói (általában a *Szemle* vagy *Kritika* rovatokban). Ezek a szűkítések biztosították, hogy a cikkekből kódolt adatok összehasonlíthatóak legyenek a tünetési adatbázissal. A vizsgált hat év alatt megjelent 1238 cikkből 561 felelt meg ezeknek a feltételeknek (45%). A folyóiratok közül az *Iskolakultúra* és az *Új Pedagógiai Szemle* volt a legtermékenyebb ebben az időszakban, mindkettőben több mint négyszáz cikk jelent meg. Az *Educati*ban valamivel kevesebb (313), míg a *Magyar Pedagógiában* csupán 100 cikket publikáltak. Nem mindegyik folyóiratot jellemezte ugyanolyan problémaközpontú megközelítés, az *Új Pedagógiai Szemlé*ben 199 (49%), az *Iskolakultúrá*ban 162 (39%), az *Educati*ban 158 (51%), a *Magyar Pedagógiában* pedig 42 (42%) cikk felelt meg a meghatározott feltételeknek.¹²

SZAKSAJTÓ-ADATBÁZIS

Az oktatási problémák feltérképezéséhez a szaklapok mellett az *eduline.hu* internetes újságot használtuk. A választás azért esett erre a portálra, mert kifejezetten az oktatásügyre specializálódott, a vizsgált időszakban (2015. november – 2021. december) több tízezer cikket tett közzé, így nagy valószínűséggel lefedi az oktatásügyi problémák jelentős részét. Emellett az online látogatók számát figyelembe véve is az oktatásüggyel foglalkozó hírportálok közül az *eduline.hu* számít a legjelentősebbnek.¹³ A szaksajtó-adatbázisba került cikkeket automatizáltan gyűjtöttük össze (web scraper segítségével). A korpuszba azon cikkek kerültek, amelyek tartalmazznak valamilyen problémamegjelölésre utaló kulcsszót.¹⁴ A feldolgozandó adatok szűrése során a duplikátumokat (többszörösen megjelent cikkek), és a *Kvíz* és *Campus life* nevű rovatba tartozó cikkeket töröltük, mivel ezek nem releváns tartalmak. Az így kialakított adatbázis több, mint 13 000 cikket tartalmazott, ami nem tette lehetővé a kézi kódolást. További ellenőrzések és szűkítések után 6724 olyan cikk maradt az adatbázisban, ami az összes kritériumnak megfelelt (a jelenre, Magyarországra és

az oktatásügyre vonatkozott). A cikkeket kulcsszavak alapján soroltuk be a tudományos folyóiratok kódolásakor létrehozott problémacsoportok és oktatási szintek változóiba.

TÜNTETÉSI ADATBÁZIS

A tüntetésekkel kapcsolatos információkat a 2015. vége és 2021. vége között bejelentett eseményeket tartalmazó rendőrségi adatbázis adta. A gyülekezési jogról szóló 2018. évi LV. törvény 10. §-a értelmében a közterületen tartott nyilvános gyűléseket a szervező a gyülekezésre való felhívás előtt legkésőbb 48 órával köteles bejelenteni az illetékes rendőrkapitányságnak. Amennyiben a rendőrség nem él tiltó határozattal, a gyűlések békés keretek között megtarthatók.¹⁵ A rendőrségi adatbázis a szervezők által megadott információkat tartalmazza: a gyűlés célját, helyszínét, időpontját, illetve 2017. októbertől a bejelentő és a hozzá kapcsolódó szervezet nevét is. Az oktatásüggyel kapcsolatos eseményeket leválogattuk a tüntetési adatbázisból,¹⁶ az így létrejött táblázatot a cikkek elemzése során is használt problémakör és oktatási szint változókkal bővítettük ki. Az új változók alapján kézzel kódoltuk az eseményeket. A bejelentés során közölt adatokon kívül az eseményeken készült videó- és hanganyagok, illetve az eseményekről készült online hírportálokon közzétett beszámolók szolgáltatnak információt a kódoláshoz. 2015 és 2021 között 8059 tüntetést jelentettek be. Ezeknek az eseményeknek csupán 3%-a (260) szólt az oktatásügyről. Az időszakban az egészségügy témája szintén hasonlóan alacsony arányban jelent meg a tüntetéseken, míg a legnépszerűbb ügyek a demokrácia, a környezetvédelem és a kultúra voltak.

A HÁROM ADATBÁZIS KAPCSOLATA

A 2. táblázat bemutatja a három adatforrás összesített alapadatait. Az egyes cikkekben és tüntetési eseményeken egyaránt átlagosan 2-3 probléma jelenik meg.

2. táblázat: Az egyes forrásokban kódolt adatok tulajdonságai.

	Tüntetések	Tudományos folyóiratcikkek	Szaksajtó (eduline.hu) cikkek
Összes eset száma	260	561	6724
Megjelenített problémák száma	555	1143	18835
Átlagosan egy cikkre vagy eseményre jutó problémák száma	2,13	2,04	2,8

Az egyes forrásokban megjelenő témák (problémák) fontossága közötti összefüggés vizsgálatához Kendall-féle rangkorrelációt számoltunk (3. táblázat). A problémák sorrendjei közötti összefüggések erősségét mutató tau-értékek alapján az látszik, hogy az egyes forrásokban megjelenített problémakörök pozíciói között közepes erősségű pozitív irányú kapcsolat figyelhető meg. A p-értékek alapján azonban ezek az összefüggések a hagyományos 0,05-ös küszöbérték mellett statisztikailag nem voltak szignifikánsak. A tüntetéseken, a tudományos lapokban és a szélesebb körben olvasott szaksajtóban megjelenített oktatásügyi problémákról szóló diskurzusok tehát eltérnek egymástól, nem ugyanazokat a problémákat tematizálják az egyes források.

3. táblázat. Az egyes forrásokban a problémák sorrendje közötti összefüggések.

Kendall-rangkorreláció	Tüntetések Tau (p)	Tudományos folyóiratok Tau (p)	Szaksajtó (eduline.hu) Tau (p)
Tüntetések Tau (p)	1	0,42 (0,06)	0,39 (0,08)
Tudományos folyóiratok Tau (p)		1	0,36 (0,12)
Szaksajtó (eduline.hu) Tau (p)			1

EREDMÉNYEK

A létrehozott három adatbázisban eltérő arányban jelentek meg a vizsgált problémakörök, ezek eloszlását mutatja a 4. táblázat. A táblázatban megjelenített arányok azt mutatják, hogy egy adott probléma az események, illetve a cikkek hány százalékában jelent meg. A tudományos folyóiratok és a szaksajtó cikkeiben különböző problémák kerültek előtérbe. A tudományos diskurzusban az *oktatás minőségének* problémaköre volt a leghangsúlyosabb, ez a cikkek több, mint felében megjelent. Ezen kívül az *egyenlőtlenségekkel* kapcsolatos problémák jelentek meg a többi témához képest nagy arányban (33%). A tudományos folyóiratokban az *egyéb iskolai szerepek hiányosságainak* (7%) problémaköre és a *felőttoktatással* (2%) kapcsolatos problémák jelentek meg legkisebb arányban. A szaksajtóban (eduline.hu) az *oktatás minőségének* kérdése a folyóiratokhoz hasonlóan nagy arányban fordult elő (55%), ezen kívül viszont a *diákok érdekei* (54%), a *pénzügyek* (44%) és az *autonómia* (35%) problémaköre hangsúlyos. Az *etnikai kisebbségek* problémáinak témaköre a szaksajtóban kisebb arányban (6%) fordul elő, mint a tudományos folyóiratokban (15%).

Az írott forrásokban és a tüntetéseken megjelent problémákat összehasonlítva érdekes különbségeket tapasztalhatunk. A tüntetéseken az *autonómia*

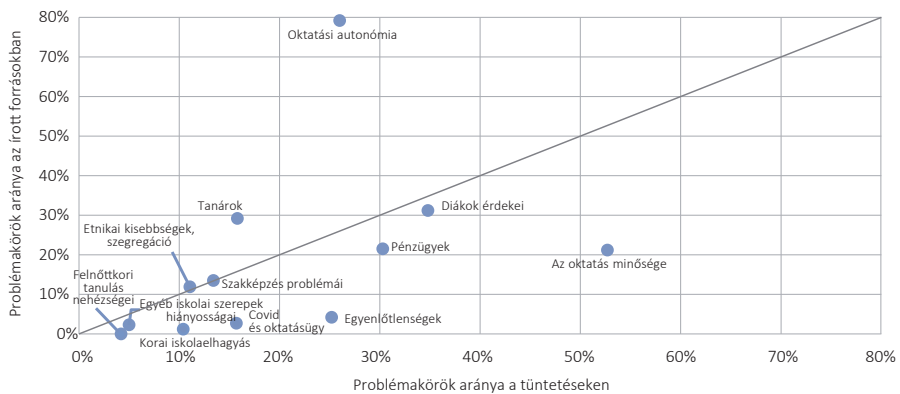
kérdése volt a leghangsúlyosabb, ez a téma az események közel 80%-án jelent meg, míg ez az arány a másik két forrásban jelentősen alacsonyabb (17% és 35%). Az *autonómia* témájához kapcsolódtak például „A kutatás magyarországi kontextusa, és az oktatásügyi mozgalmak” című fejezetben ismertetett FreeSZFE- és az IstandWithCeU-tüntetések, illetve a közoktatásban a KLIK ellen irányuló tiltakozások. A *diákok és hallgatók*, illetve a *tanárok és oktatók érdekeinek* (31% és 26%) kérdése is hangsúlyosan megjelent a tüntetéseken. A *Covid*dal kapcsolatos oktatási kérdések (3%) viszont alig jelentek meg a tüntetéseken, ami többek között azzal magyarázható, hogy a nyilvános gyülekezéseket a kormány 2020. március 16-án betiltotta.¹⁷

A vizsgált időszakban egyes kiszolgáltatott csoportok érdekei sem kaptak hangot a tüntetéseken. Az *egyenlőtlenségek* és a *korai iskolaelhagyás* kérdése például kis számban jelent csak meg a tüntetéseken (a tüntetések mindössze 4%-a, illetve 1%-a). A *felőttként tanulók* érdekei pedig egyáltalán nem tematizálódtak a tüntetések keretében, amit okozhatott például a felnőtt tanulók körében a gyakran párhuzamos tanulás és munkaerőpiaci részvétel miatti időhiány.

4. táblázat. Az egyes problémakörök megjelenésének aránya a különböző forrásokban

Problémakör	Tüntetések		Írott források (átlag)	Tudományos folyóiratok		Szaksajtó (eduline.hu)	
	n	%	%	n	%	n	%
Oktatási autonómia	206	79%	26%	97	17%	2334	35%
Diákok és hallgatók érdekei	81	31%	35%	87	16%	3636	54%
Tanárok és oktatók érdekei	68	26%	16%	100	18%	929	14%
Pénzügyek	56	22%	31%	93	17%	2952	44%
Az oktatás minősége	55	21%	53%	282	50%	3700	55%
Szakképzés problémái	34	13%	12%	45	8%	1065	16%
Etnikai kisebbségek, szegregáció	28	11%	11%	82	15%	376	6%
Egyenlőtlenségek	11	4%	25%	186	33%	1148	17%
Covid és az oktatásügy	7	3%	16%	35	6%	1695	25%
Egyéb iskolai szerepek hiányosságai	6	2%	5%	41	7%	174	3%
Korai iskolaelhagyás	3	1%	11%	83	15%	401	6,0%
Felnőttkori tanulás nehézségei	0	0,0%	4%	12	2%	425	6%
Összesen	555		19977	1143		18835	

A 2. ábra mutatja az egyes témák felül-, illetve alulreprezentáltságát a tüntetéseken. Ehhez a könnyebb áttekinthetőség érdekében az írott forrásokat összevonva kezeltük, a tudományos folyóiratokban és a szaksajtóban a problémák megjelenésének arányát átlagoltuk (a függelékben közöljük a tudományos és szakmai források arányát). A diagram vízszintes tengelye mutatja a problémák megjelenésének arányát az írott forrásokban, míg a függőleges tengelyen a problémák tüntetéseken belüli arányát tüntettük fel. Az átlóban behúzott egyenes pedig azt a hipotetikus esetet mutatja, amikor az írott forrásokban és a tüntetéseken azonos arányban jelennének meg a problémák. A tengely fölött elhelyezkedő pontok jelölik azokat a problémákat, amelyek az írott forrásokhoz képest a tüntetéseken felülreprezentáltak, a vonal alatt elhelyezkedők pedig azokat, amelyek alulreprezentáltak.

2. ábra. Az egyes problémakörök megjelenésének aránya a forrásokban.

Ez alapján jól látható, hogy a *kisebbségek*, valamint a *szakképzés* témái az írott forrásokban megjelenített problémák súlyával megegyező arányban jelentek meg a tüntetéseken. Ezzel szemben a *diákok érdekei*, a *pénzügyek* kisebb mértékű alul- míg a *tanárok érdekei* felül-reprezentáltságot mutat. Az *oktatás minősége* jelentősen alulreprezentált, míg az *autonómia* kérdése jelentősen felülreprezentált a probléma súlyához viszonyítva. Fontos azonban újra felhívni a figyelmet arra, hogy a problémák súlyát mi a tudományos és szaksajtó alapján határoztuk meg. Bár szerintünk ez a problémák megítélésének egy jó, pontos közelítését adja, mégis elképzelhető, hogy az „elit” csoportok irányába torzított. Ebben az esetben viszont az eredményeink a valódinál kisebb torzítást mutatnak, vagyis például az egyenlőtlenségek, vagy a lemorzsolódás problémái fontosabbak, mint amit mi találtunk. Összességében tehát az arányosságot mutató átlótól való távolság, ami nem más, mint a politikai egyenlőtlenség, valójában még nagyobb.

5. táblázat. Az egyes oktatási szintek megjelenésének aránya a különböző forrásokban

Oktatási szint	Tüntetések (2015. nov. – 2021. nov.)	Írott források – átlag (2015. nov. – 2021. dec.)	Tudományos folyóiratok	Szaksajtó (eduline.hu)
	% (n)	%	% (n)	% (n)
Közoktatás	63% (163)	82%	85% (478)	79% (5282)
Felsőoktatás	41% (106)	40%	28% (156)	51% (3416)
Felnőttoktatás	0% (0)	6%	5% (30)	6% (425)
N	100% (260)	100%	100% (561)	100% (6724)

Vizsgáltuk továbbá, hogy az egyes forrásokban megjelenített problémák milyen oktatási szintekhez kapcsolódnak (5. táblázat). Itt az írott forrásokat szintén összevonva kezeltük, átlagoltuk a tudományos folyóiratokban és a szaksajtóban való megjelenésük arányát. A megjelenített problémák magasabb arányban kapcsolódtak a *közoktatáshoz* az írott forrásokban (82%) a tüntetésekhez képest (63%), míg a *felsőoktatás* szintje körülbelül ugyanolyan arányban jelent meg a tüntetéseken (41%), mint az írott forrásokban (40%). A *felnőttoktatás* szintje egyáltalán nem jelent meg a tüntetéseken, nem csak a *felnőttkori tanulás* problémáival kapcsolatban, hanem más oktatásügyi problémák kapcsán sem (például *pénzügyek, autonómia, oktatók érdekei*). Az adatok szerint tehát a *felsőoktatáshoz* kapcsolódó témák esetén torzítás nem tapasztalható. A *felsőoktatás* témáinak aktív jelenléte azonban nem meglepő, hiszen az egyetemi közeg kedvez a politikai aktivitásnak (lásd: Szabó–Susánszky–Oross, 2019). Ugyanakkor a *közoktatást* és a *felnőttoktatást* érintő problémák alulreprezentáltak a tüntetéseken, ami azt mutatja, hogy a kiszolgáltatottabb (pl. gyerekek) és a kevesebb erőforrással rendelkező csoportokat (pl.: felnőttoktatásban részt vevő diákok, pedagógusok) érintő témák kisebb mértékben jelennek meg a tüntetéseken.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatás során azt vizsgáltuk, hogy milyen oktatásüggyel kapcsolatos problémák kapcsán szerveznek tüntetéseket Magyarországon. Ehhez a 2015. november és 2021. december között a rendőrségen bejelentett tüntetési adatokat vetettük össze az általunk létrehozott tudományos folyóiratok és szaksajtó (*eduline.hu*) cikkeit tartalmazó adatbázissal. Az oktatásügyi problémákat tizenkét fő témakörbe csoportosítottuk, ezen kívül a három oktatási szintre hoztunk létre változókat. Elemzésünk során abból indultunk ki, hogy a vizsgált cikkek jól reprezentálják az oktatásüggyel kapcsolatos problémák halmozását, valamint a problémák relatív gyakoriságai azok súlyosságát jelzik. Vagy-

is minél több cikket írnak egy adott problémáról, annál fontosabbnak tartják azt a szakértők.

A tüntetések során egyes problémakörök más arányban jelentek meg, mint a tudományos folyóiratokban és a szaksajtóban. Az oktatásügyi tüntetések közel 80%-a kapcsolódott az intézményi *autonómiához*, ami jóval meghaladja a téma tudományos folyóiratcikkekben és szaksajtóban való megjelenési arányát. A *tanárok érdekeihez* fűződő problémák megjelenítése szintén felülreprezentált a tüntetéseken az írott forrásokhoz képest. Ezzel szemben az *oktatás minőségével* kapcsolatos problémák, az *egyenlőtlenségek* újratermelődése és a *felnőttkori tanulás* kérdése kisebb arányban jelent meg a tüntetéseken, mint ezen témák írott forrásokban megjelenő súlya. A tudományos folyóiratok és szaksajtó cikkeiben kis arányban jelent meg a *felnőttoktatás* kérdése, míg a tüntetések között nem találtunk a *felnőttoktatáshoz* kapcsolódót.

Ahogy az elméleti részben bemutattuk, a tüntetés egy eszköz az állampolgárok kezében, hogy érdekeiket érvényesíthessék (Dalton, 2008). A tüntetések sikerességéhez fontos a minél szélesebb körben való mozgósítás. Amennyiben a mozgósítás nem valósul meg, a változásban érdekelték nem tudnak nyilvános tiltakozással nyomást gyakorolni a döntéshozókra és így kevesebb lehetőségük van saját helyzetük javítására (Della Porta–Diani, 2006). A bemutatott adatokból arra lehet következtetni, hogy az oktatásüggyel kapcsolatos tüntetések során nem minden társadalmi csoport használja a tüntetés eszközét céljai elérésének érdekében. Általában a hátrányosabb helyzetű, kiszolgáltatottabb csoportok ügyei kisebb arányban jelennek meg a tüntetéseken. Ennek következtében az oktatásügy szereplői közül az alapvetően jobb társadalmi pozícióval rendelkező szereplők (pedagógusi szakszervezetek tagjai, egyetemi hallgatók) hangját erősítik fel, míg a hátrányosabb helyzetű (alacsony szocio-kulturális háttérrel rendelkező diákok, szülők, felnőttoktatásban résztvevők) szereplők hangja jóval halkabb. A korábbi kutatások megmutatták, hogy a döntéshozók azon szereplők érdekeit veszik nagyobb eséllyel figyelembe, akik nyilvános platformon hangoztatják problémáikat (Schlozman–Verba–Brady, 2012; Woodhouse–Lindblom, 1993), így a tüntetéseken meg nem jelenő témák kevésbé kerülnek napirendre.

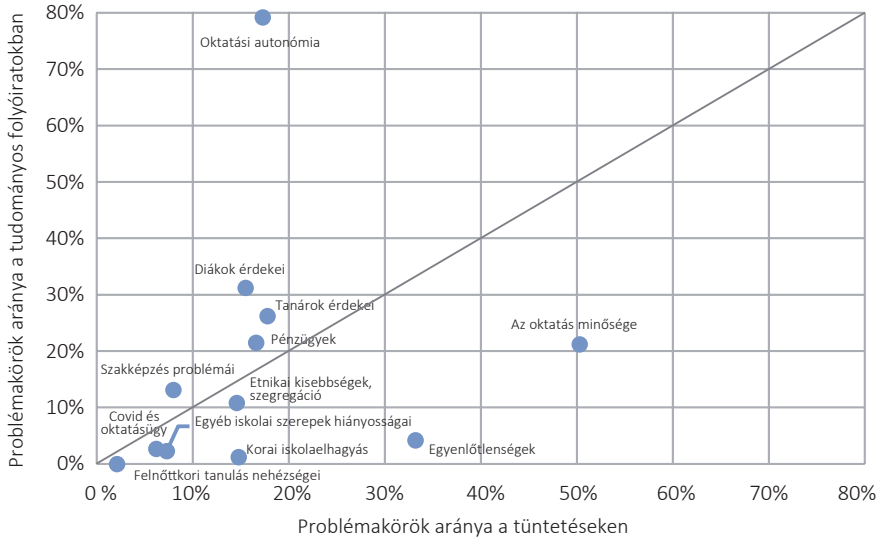
A tüntetés tehát politikai szociológiai megközelítésben egy demokratikus eszköz, amivel a különböző társadalmi csoportok alakítani kívánják társadalmi környezetüket. A korábbi survey kérdőíves vizsgálatokon alapuló elemzések megállapították, hogy a tüntetési részvételben jelentős társadalmi különbségek vannak (Teorell és mtsai., 2007; Róbert–Susánszky, 2022). Például a magas iskolai végzettségűek, vagy a magas munkahelyi autonómiával rendelkezők nagyobb eséllyel vesznek részt tüntetésen. Kutatásunk azonban rávilágít arra, hogy az egyenlőtlenségek a tüntetéseken megjelenő, az ott tematizált ügyekben is fennállnak. Nem csupán arról van szó, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű csoportok kevésbé vesznek részt tüntetéseken, de az őket

érintő problémák is kevésbé jelennek meg a tiltakozásokon. Úgy tűnik, hogy a tüntetéseket szervező aktorok csak kisebb mértékben karolják fel a marginalizált vagy erőforrásokkal kevésbé rendelkező csoportok ügyeit.

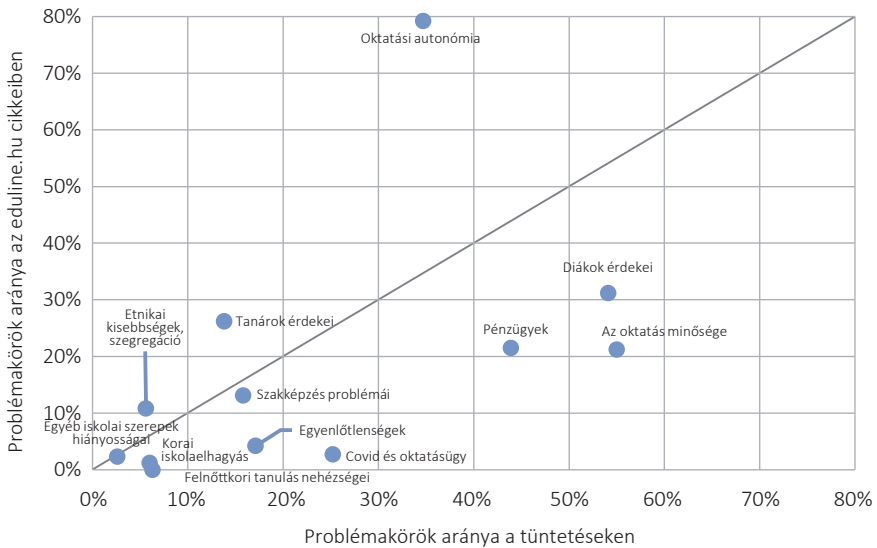
Föl kell azonban hívjuk a figyelmet a kutatásunkkal kapcsolatos értelmezési korlátokra is. Egyrészt az adatbázisaink nem tartalmaznak adatokat a tiltakozásokon résztvevők számáról, így a tüntetések mozgósítási hatékonyságára, azok népszerűségére vonatkozó következtetéseket nem lehet levonni. Az adatok továbbá nem teszik lehetővé a tüntetések sikerességének vizsgálatát. Csak azt tudtuk felmérni, hogy milyen témák kerülnek elő a tüntetések során és juthatnak el potenciálisan a döntéshozókhoz, azt nem vizsgáltuk, hogy mely tiltakozásokat követ tényleges változás. Az sem derül ki a kutatásból, hogy az oktatásügyi tüntetéseken aktív szervezetek valóban csak a nyilvános demonstrációkon megjelenített problémákat tartják-e fontosnak, vagy esetleg más problémákkal is foglalkoznak, más érdekvédelemesítő eszközöket alkalmazva. Elképzelhető ugyanis, hogy egyes témákat nem a tüntetéseken keresztül tematizálnak, hanem azokra lobbitevékenységgel vagy más tiltakozási formákon keresztül próbálják felhívni a döntéshozók figyelmét.

Végül felmerül a kérdés, hogy a tüntetések vajon nem gyakorolnak-e valamilyen hatást a tudományos folyóiratokban és a szaksajtóban megjelenő diskurzusra? Lehetséges, hogy a tüntetések következtében elkezdődik egy szakmai vita valamilyen oktatáspolitikai folyamatról, intézkedésről. Elemzésünkben nem vizsgáltuk az egyenlőtlenségeket létrehozó oksági mechanizmusokat, csupán megállapítottuk azok jelenlétét. A jövőben érdemes lesz olyan kutatásokat is végezni, amik az egyenlőtlenségek kialakulásának okait tárják fel, illetve amik a szervezők narratíváit mutatják be és kitérnek a különböző tiltakozási formák közötti stratégiai választásokra is.

FÜGGELÉK

1. ábra. Az egyes problémakörök megjelenésének aránya a tudományos folyóiratokban, illetve a tüntetéseken.

2. ábra. Az egyes problémakörök megjelenésének aránya az eduline.hu cikkeiben, illetve a tüntetéseken.

JEGYZETEK

- ¹ Ezt jelzi az a tény is, hogy a nemzetközi felmérések alapján Magyarországon az emberek fontos problémának tartják az oktatásügy helyzetét (Standard Eurobarometer). <https://europa.eu/eurobarometer>
- ² „A tüntetések definíciója és szerepük a modern társadalmakban” fejezetben bemutatott szakirodalmak jellemzően a liberális demokráciákat veszik alapul. A politikatudományi és szociológiai irodalomban azonban konszenzus alakult ki arról, hogy Magyarország a vizsgált időszakban (2015–2021) nem tekinthető liberális demokráciának (Bozóki–Hegedűs, 2017; Körösenyi–Illés–Gyulai, 2020). A kialakult nem demokratikus berendezkedés a tiltakozások és tiltakozók politikai lehetőségeit jelentősen leszűkítette. Ugyanakkor a Schlozman és szerzőtársai (2012) által hangsúlyozottak, miszerint a tiltakozásokon megfogalmazott témák nagyobb eséllyel jutnak el a döntéshozókhoz, valamint a médián keresztül a társadalmi nyilvánosságához, minden rendszerben érvényesek. A törvényi változásokon és a döntéshozatali folyamatban való részvételen kívül a tiltakozások célja lehet a társadalmi értékek alakítása is, ami akkor is megvalósulhat, ha a döntéshozók nem hallgatják meg a követeléseket (Rochon–Mazmanian, 1993).
- ³ Standard Eurobarometer QA7a (2012), QA3 (2021/22): „Ön szerint jelenleg mi a két legfontosabb probléma országunkban? Oktatásügy: 2012. tavasz: 2%, 2021/2022. tél: 10%. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1063>, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>
- ⁴ PISA 2018 Results: Table I.1 ‘Snapshot of performance in reading, mathematics and science’ https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf (utolsó letöltés: 2023. április 11.)
- ⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma: Köznevelési Statisztikai Évkönyv 2018/2019. Elérés: https://2015-2019.kormany.hu/download/7/6e/d1000/K%C3%B6znevel%C3%A9si%20statisztikai%20%C3%A9vk%C3%B6nyv_2018-2019.pdf, utolsó letöltés: (2023. április 11.)
- ⁶ A magasabb státuszú szülők gyakran másik településre is elviszik gyermekeiket a jobb minőségű taníttatás érdekében, míg ezt a hátrányosabb helyzetű szülők kevésbé tudják megtenni.
- ⁷ 2010-ben 10,8% volt a lemorzsolódók aránya a magyar diákok körében, 2020-ban ez az arány 12,1%-ra nőtt (Fehérvári, 2015).
- ⁸ Az OECD és a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján Polónyi István (2019) által számított trendek (118–119. oldal).
- ⁹ „A központosítás okozta bürokrácia miatt hiányosak vagy akadályozottak a mindennapi munkavégzéshez szükséges tárgyi és anyagi feltételek. Kapják vissza az iskolák önálló gazdálkodási jogukat, mert a felmerülő problémákat operatív módon a keletkezés helyén lehet csak megoldani. [...] A szabad tankönyvválasztás jogával élve kérjük vissza a magas színvonalú kompetencia alapú tankönyveket, a szakmai szempontból kifogásolható újak visszavonását!” (a gimnázium Facebook oldalán közzétett nyílt levél) https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1113846912030697&id=1099289176819804.
- ¹⁰ Az oktatásügygel foglalkozó tudományos folyóiratoknak más csoportosítása is létezik, lásd: Trencsenyi László: Mustra (<https://www.tani-tani.info/mustra>, letöltés: 2023. április 21.)

- ¹¹ Például: a „lemorzsolódás” mint oktatásügyi probléma logikailag szorosan összefügg az alacsony iskolaköteles korral, míg olyan problémákkal lazábban, mint például a tanárok fizetése, vagy a kötelező iskolai maszkviselés.
- ¹² Az egyes tudományos folyóiratok eltérő átfutási idővel rendelkeznek, a cikk megírásakor a Magyar Pedagógia 2021-es évéhez tartozó utolsó két szám még nem jelent meg.
- ¹³ A similarweb.com statisztikái szerint az utolsó három hónapban (2023. január–március) az eduline.hu látogatottságának havi átlaga elérte az egymilliót, míg más oktatással foglalkozó oldalaké ennek töredéke volt (pl. a tani-tani.info-nak átlagosan havi 6500 látogatója volt).
- ¹⁴ A kulcsszavakat több körben alakítottuk ki: Először a szinonimaszótárt használtuk (<https://szinonimaszotar.hu/>) a „probléma” kifejezéshez legközelebb álló szavak megtalálásához (pl.: nehézség, baj, probléma, gond (az olyan szavakat kizártam, amelyek tartalmazzák ezeket a kulcsszavakat, viszont más a jelentésük, például „gondolat”, „problémamegoldó”). Második lépésként az így megtalált cikkekből 200 elemű véletlen mintát vettünk. Ezekben a cikkekben azonosítottuk a problémák típusaihoz kapcsolódó kulcsszavakat, amelyeket végül a cikkekben megjelenő problémák azonosítására használtunk.
- Például néhány kulcsszó az első problémakör (egyenlőtlenségek) esetében: „egyenlőtlen”, „nemek”, „fogyatékos”, „hátrány”, „szabad iskolaválasztás”, „szelekció”, „siket”, „mozgássérült”, „családi háttér”, „családi közeg”, „diszkrimináció”, „diszkriminál”, „sajátos nevelési igény”, „SNI”.
- ¹⁵ Az elemzés során a lemondott vagy megtiltott eseményeket is figyelembe vettük, ezek is mutatták a tiltakozási szándékot.
- ¹⁶ A tüntetési adatbázis a „Magyarország hangja: Tüntetési Esemény Kutatás” elnevezésű projekt keretén belül került feldolgozásra, ahol az események téma, hatókör és szervező kategóriák szerint lettek kódolva két független kézi kódoló által, illetve a 2020–2021-es évben kulcsszavas gépi kódolással.
- ¹⁷ 95%-os konfidenciaintervallum mellett.
- ¹⁸ Magyar Közlöny <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c4210b08dd73832b3ca261193f85d508498c9718/megtekintes> (utolsó letöltés: 2022. július 29.)

IRODALOM

- Barrie, Christopher (2021): Political sociology in a time of protest. *Current sociology*, 69 (6), 919–942. <https://doi.org/10.1177/001139212111024692>
- Bárd, Petra (2020): The rule of law and academic freedom or the lack of it in Hungary. *European Political Science*, 19 (1), 87–96. <https://doi.org/10.1057/s41304-018-0171-x>
- Bourdieu, Pierre (1974): Az oktatási rendszer ideológikus funkciója. In: Ferge Zsuzsa–Háber Judit (szerk.): *Az iskola szociológiai problémái*, Budapest, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, 65–91.
- Bozóki András–Hegedűs Dániel (2017): A kívülről korlátozott hibrid rendszer. Az Orbán-rezsim a rendszertipológia tükrében. *Politikatudományi Szemle*, 26 (2), 7–32.
- Dalton, Russell J. (2008): Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political studies*, 56 (1), 76–98. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>

- Dalton, Russell J. (2017): *The participation gap: Social status and political inequality*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198733607.001.0001>
- Dalton, Russell–Van Sickle, Alix–Weldon, Steven (2010): The individual–institutional nexus of protest behaviour. *British journal of political science*, 40 (1), 51–73. <https://doi.org/10.1017/s000712340999038x>
- Della Porta, Donatella–Diani, Mario (2006): *Social movements: An introduction* (Second edition). Wiley-Blackwell.
- DeNardo, James (1985): *Power in Numbers: The Political Strategy of Protest and Rebellion*. Princeton, Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400855025>
- Dubrow, Joshua Kjerulf (2015): Political inequality is international, interdisciplinary, and intersectional. *Sociology Compass*, 9 (6), 477–486. <https://doi.org/10.1111/soc4.12270>
- Ercse Kriszta (2018): Az állam által ösztönzött, egyház-asszisztált szegregáció mechanizmusa. In: Fejes József Balázs–Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, 177–199.
- Fehérvári Anikó (2015): Lemorzsolódás és korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány*, 3, 31–47.
- Gilens, Martin (2012): Affluence and influence. In: *Affluence and Influence*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400844821>
- Zoltán Györgyi (2019): Célok és következmények: tanügyirányításunk átalakítása. *Educatio*, 28 (2), 211–227. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.2.1>
- Henczi Lajos (2021): A szakképzés és felnőttképzés átalakulásának főbb jellemzői – alulnézetből is. *Új Pedagógiai Szemle*, 71 (5-6), 82–104.
- Keczer Gabriella (2020): Felsőoktatás-irányítási és egyetemi kormányzási trendek Európában. *Educatio*, 29 (1), 48–63. <https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.1.4>
- Klandermans, Bert (1984): Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory. *American sociological review*, 583–600. <https://doi.org/10.2307/2095417>
- Körösényi, András–Illés, Gábor–Gyulai, Attila (2020): *The Orbán regime: Plebiscitary leader democracy in the making*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429053436>
- Lopez, Matias–Dubrow, Joshua K. (2020): Politics and inequality in comparative perspective: A research agenda. *American Behavioral Scientist*, 64 (9), 1199–1210. <https://doi.org/10.1177/0002764220941234>
- Marton András (2016): Rövid emlékeztető a 2016-os tanári tiltakozások két és fél hónapjáról. *Új Pedagógiai Szemle*, 66 (1-2), 5–14.
- Lipsky, Michael (1968): Protest as a political resource. *American political science review*, 62 (4), 1144–1158. <https://doi.org/10.2307/1953909>
- Polónyi István (2019): Az életpályamodell bevezetése után. *Új Pedagógiai Szemle*, 69 (5-6), 115–129.
- Polónyi István (2021): Tükörbe nézve. *Educatio*, 30 (3), 462–478. <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.3.7>
- Radó Péter (2018): A közoktatás szelektivitása mint a roma szegregáció általános kontextusa. In: Fejes József Balázs–Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, 31–55.

- Rochon, Thomas R.–Mazmanian, Daniel A. (1993): Social movements and the policy process. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 528 (1), 75–87. <https://doi.org/10.1177/0002716293528001006>
- Róbert Péter–Susánszky Pál (2022): Munkaerőpiac és politikai részvétel nemzetközi összehasonlításban. In: Tóth István György–Szelényi Iván–Kolosi Tamás (szerk.) *Társadalmi Riport 2022*, 415–429.
- Schlozman, Kay Lehman–Verba, Sidney–Brady, Henry E. (2012): *The unheavenly chorus*. Princeton University Press, 1–27. <https://doi.org/10.1515/9781400841912>
- Schlozman, Kay Lehman–Henry E. Brady (2022): Political Science and Political Participation. In: Marco Giugni–Maria Grasso (eds): *The Oxford Handbook of Political Participation*, Oxford Handbooks <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198861126.013.3>
- Somma, Nicolás M.–Bargsted, Matias–Sánchez, Felipe (2020): Protest issues and political inequality in Latin America. *American Behavioral Scientist*, 64 (9), 1299–1323. <https://doi.org/10.1177/0002764220941233>
- Susánszky, Pál–Kopper, Ákos–Zsigó, Frank T. (2022): Media framing of political protests–reporting bias and the discrediting of political activism. *Post-Soviet Affairs*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/1060586x.2022.2061817>
- Susánszky, Pál–Somogyi, Róbert–Tóth, Gergely (2022): Political inequality in participation index–a gini-based measure of inequalities in political participation. *Rationality and Society*, 35 (2), 231–255. <https://doi.org/10.1177/10434631221143614>
- Szabó Andrea–Susánszky Pál–Oross Dániel (2019) (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok?* Szeged, Belvedere Kiadó.
- Taylor, Verta–Van Dyke, Nella (2004): ‘Get up, stand up’: Tactical repertoires of social movements. *The Blackwell companion to social movements*, 262–293. <https://doi.org/10.1002/9780470999103.ch12>
- Teorell, Jan–Torcal, Mariano (2007): Political participation: Mapping the terrain. In: *Citizenship and involvement in European democracies*. Routledge, 358–381. <https://doi.org/10.4324/9780203965757-24>
- Teorell, Jan–Sum, Paul–Tobiasen, Mette (2007): Participation and political equality: An assessment of large-scale democracy. In: *Citizenship and involvement in European democracies*. Routledge, 408–438. <https://doi.org/10.4324/9780203965757-26>
- Vliegthart, Rens et al. (2016): The media as a dual mediator of the political agenda–setting effect of protest. A longitudinal study in six Western European countries. *Social Forces*, 95 (2), 837–859. <https://doi.org/10.1093/sf/sow075>
- Woodhouse, Edward J.–Lindblom, Charles Edward (1993): *The policy-making process*. Prentice-Hall.